

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Економіки та менеджменту
Кафедра Економіки і підприємництва

Кваліфікаційна робота на
правах рукопису

ЯКОВЕНКО ДМИТРО МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 330. 338.001.36

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«Економічний розвиток фермерських господарств»

051 «Економіка»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістра кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Д.М.Яковенко

Керівник роботи

Грабчук Інна Францівна

к.е.н., доцент кафедри економіки і підприємництва

Житомир – 2021

Висновок кафедри _____

за результатами попереднього захисту: _____

Протокол засідання кафедри _____

№ __ від «__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

(науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (прізвище ,ім'я, по батькові)

«__» _____ 20__ р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Яковенко Дмитро Миколайович захистив

(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (прізвище ,ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Яковенко Д.М. «Економічний розвиток фермерських господарств» ОС «Магістр», 051 «Економіка» Поліський національний університет, м. Житомир, 2021 р.

Дослідження присвячено обґрунтуванню основних заходів щодо економічного розвитку фермерських господарств в сучасних умовах ринкової економіки. Узагальнено поняття «економічний розвиток» та визначено методичні основи оцінки розвитку підприємства. Здійснено аналіз економічного розвитку вітчизняних фермерських господарств та ідентифіковано головні його проблеми. Наведено світовий досвід економічного розвитку фермерських господарств і родинних ферм, як сучасної форми підприємництва на сільських територіях. Запропоновано на перспективу оптимальний план виробництва сільськогосподарської продукції та визначено раціональну площу землекористування для фермерських господарств України.

Ключові слова: фермерські господарства, економічний розвиток, рослинництво, тваринництво, рентабельність.

SUMMARY

Yakovenko D.M. «Economic development of farms» OS «Master», 051 «Economics» Polissya National University, Zhytomyr, 2021.

The study is devoted to the substantiation of the main measures for the economic development of farms in the modern market economy. The concept of "economic development" is generalized and the methodological bases of enterprise development assessment are determined. The analysis of economic development of domestic farms is carried out and its main problems are identified. The world experience of economic development of farms and family farms as a modern form of entrepreneurship in rural areas is presented. The optimal plan of agricultural production is proposed for the future and the rational area of land use for farms of Ukraine is determined.

Key words: farms, economic development, crop production, animal husbandry, profitability.

ЗМІСТ

ВСТУП		5
РОЗДІЛ 1.	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	8
1.1.	Сутність категорій «розвиток» та «економічний розвиток»	8
1.2.	Трансформаційні основи розвитку організаційно-правових форм фермерських господарств	11
1.3.	Методика дослідження економічного розвитку фермерських господарств	14
РОЗДІЛ 2.	ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	16
2.1.	Роль фермерських господарств у регіональному розвитку сільськогосподарського виробництва	16
2.2.	Оцінка економічного розвитку фермерських господарств Житомирської області	20
2.2.	Світовий досвід ведення фермерського господарства	23
РОЗДІЛ 3.	СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	26
3.1.	Кореляційно-регресійний аналіз результатів діяльності фермерських господарств	26
3.2.	Оптимізація землекористування фермерських господарств	27
3.3.	Удосконалення організаційно-економічних чинників розвитку фермерських господарств	31
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ		31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		36
ДОДАТКИ		39

ВСТУП

Ринкові умови господарювання надають значні потенційні можливості для розвитку вітчизняних фермерських господарств як суб'єктів підприємництва на сільських територіях, передбачаючи водночас їх повну відповідальність за результати власної діяльності. Відтак, непересічного значення для фермерських утворень набуває їх економічний розвиток, оскільки призначений забезпечувати ринкову стійкість господарства в умовах мінливого зовнішнього середовища.

В умовах модернізації економіки України важливим є формування та реалізація державної аграрної політики, спрямованої на ефективне управління в галузі сільськогосподарського виробництва та землекористування, підтримку агровиробництва, стимулювання інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки, формування передумов збереження та комплексного розвитку сільських територій і підтримки підприємницьких ініціатив на селі, зокрема, розвитку фермерських господарств, створення родинних ферм і ін.

Вагомий внесок у дослідження питань економічного розвитку аграрних підприємств, зокрема, фермерських господарств зробили В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, А.Г. Бідик, В.І. Богачов, В.М. Гончаров, П.К. Канінський, С.М. Кваша, М.Й. Малік, В.Я. Мессель-Веселяк, П.Т. Саблук, В.Г. Ткаченко та інші, які заклали фундамент теорії формування і практичного застосування механізму економічного розвитку суб'єктів господарювання в аграрній сфері. Разом з тим, питання систематизації існуючих наукових підходів щодо категорії «Економічний розвиток», дослідження організаційно-економічного механізму забезпечення економічного розвитку фермерських господарств у сучасних умовах зумовлює проведення даного дослідження.

На розв'язання цього науково-практичного завдання і спрямовано дослідження кваліфікаційної роботи ОС «Магістр», що визначило актуальність її теми наукову і практичну значущість.

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні теоретико-методичних та прикладних аспектів економічного зростання фермерських господарств. Реалізація поставленої мети зумовила такі завдання дослідження: систематизувати, конкретизувати та поглибити теоретичні підходи щодо економічного розвитку суб'єктів діяльності; оцінити діяльність фермерських господарств; визначити проблеми економічного розвитку фермерських господарств у сучасних умовах господарювання; обґрунтувати напрями подальшого економічного розвитку фермерських підприємств.

Об'єктом дослідження є процес економічного розвитку фермерських господарств. Предметом дослідження є комплекс теоретичних та практичних аспектів удосконалення організаційно-економічного механізму економічного розвитку фермерських господарств.

Основні положення опубліковані у наукових статті за матеріалами III міжнародної науково-практичної конференції «Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації», 23 червня 2021 (м. Житомир), міжнародної науково-практичної конференції «Механізми управління розвитком територій», 27-29 жовтня 2021 (м. Житомир), міжфакультетської науково-практичної конференції «Студентські наукові читання-2021», 20 січня 2021 (м. Житомир).

У процесі дослідження застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи економічних досліджень. За допомогою абстрактно-логічного методу, зокрема прийомів узагальнення, аналогії і співставлення, індукції та дедукції визначено поняття і зміст організаційно-економічного механізму підприємства. Метод теоретичного узагальнення використовувався для здійснення критичного аналізу результатів досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно методів ведення господарської діяльності у умовах радіоактивного забруднення. При аналізі сучасного стану та тенденцій розвитку аграрних підприємств використано статистико-економічний метод, зокрема його прийоми – графічний, порівняння, рядів динаміки, структурний аналіз; для розробки оптимізаційної моделі з використанням прикладних комп'ютерних

програм математичне моделювання. При здійсненні прогностичних розрахунків подальшого удосконалення організаційно-економічного забезпечення економічного розвитку використано оптимізаційну модель, що дозволило визначити оптимальну структуру виробництва сільськогосподарської продукції за наявного ресурсного потенціалу для фермерських господарств.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України щодо державного регулювання аграрного ринку, як екзогенної детермінанти формування умов для економічного розвитку фермерських господарств, статистична інформація Державного комітету статистики України та Головного управління статистики в Житомирській області, дані Міністерства аграрної політики України, інформаційні матеріали Рахункової Палати України тощо.

Розроблені у кваліфікаційній роботі підходи, способи й отримані результати є методичною основою вдосконалення організаційно-економічного механізму економічного розвитку фермерських господарств.

Практична цінність кваліфікаційної роботи полягає у формуванні рекомендацій з питань вдосконалення механізму економічного розвитку фермерських господарств, які сприятимуть розвитку ефективного функціонування регіону та аграрного сектору в цілому.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 33 сторінки машинописного тексту. Матеріал кваліфікаційної роботи містить 14 таблиць, 5 рисунків та додатків. Список використаних джерел містить 23 найменування і займає 2 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

1.1. Сутність економічного розвитку фермерських господарств

Сільське господарство є визначною галуззю національної економіки, яка відіграє провідну роль у формуванні третини валової доданої вартості та валютних надходжень в бюджеті України. Стабільний розвиток суб'єктів господарювання аграрної сфери не тільки гарантує продовольчу безпеку на внутрішньому ринку, але наразі є надійним джерелом зростання виробничого потенціалу для збереження сільських територій.

З поміж всіх організаційно-правових форм господарювання на сільській місцевості важливе значення належить фермерським господарствам. Саме вони відіграють найзначнішу роль у зайнятості сільського населення та виробництві сільськогосподарської продукції для власних потреб, а уразі їх лишків продажу на ринку. Попри їх важливе соціальне та економічне значення, фермерські господарства сьогодні опинилися в умовах самовиживання.

Водночас, їх функціонування у довгостроковій перспективі можливе лише за умов розвитку економічного, соціального, екологічного та ін.

Економічний зміст категорії «розвиток» слід визначати як процес, який змінюється від нижчого рівня до вищого, так переходить від кількісних характеристик до якісних [1].

Зарубіжні та вітчизняні науковці-економісти наводять доволі багато визначень поняття «розвиток». Зокрема, Табінський В.А., Колесник Є. О., Сіліна І. С. доводять, що розвиток є зміною стану рівноваги суб'єкта господарювання на певний час, зміна відбувається в адаптації до зовнішнього середовища, за рахунок нових комбінацій виробничого потенціалу [2]. Майовець Є. Й. розглядає розвиток, як життєву систему,

яка чинить опір руйнівним силам мінливого ринкового середовища [3].

Демчак І. М., Свиноус І. В., Микитюк Д. М., Сидорук О. П., Биба В. А вказують, що розвиток є ніщо інше, як процес задоволення всезростаючих власних потреб [4].

Втім, ряд вчених економістів розглядають розвиток на прикладі економіко-виробничої системи, яка має нагромаджувати виробничий потенціал і тоді буде здатна до підвищення ефективності функціонування та чинити опір різним чинникам зовнішнього середовища [4].

Сучасні погляди науковців щодо поняття «економічний розвиток» наведені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Теоретичні підходи до сутності поняття «економічний розвиток»

Джерело; автор	Визначення поняття: економічний розвиток це –
Дунда С.П	зміна процесу або явища від простішого до складнішого;
За[13, с.142] Шумпетер Й.	зміна руху траєкторії субекта господарювання за відповідних умов мінливого зовнішнього середовища;
За [7] Забродський В., Кизим М.	процес, сутність якого полягає у переході виробничої системи у новий стан за рахунок кількісних змін у якісні, яка здатна чинити опір зовнішнім викликам;
За [2, с.296; 9, с.62] Пономаренко В., Тридід О.	процес певних змін, які сприяють підвищенню опірності і життєвості відкритої виробничої системи, яка притаманна для суб'єктів діяльності;
Василенко В.	циклічний ритмічний процес, який відбувається там, де виклик пробуджує успішний відгук, котрий породжує подальший і вже відмінний виклик.

Джерело: узагальнено за науковими джерелами [2,13, 15].

Окремі економісти застерігають, що процеси економічного розвитку і його зростання не є тотожними [5]. Вони вказують, що для економічного зростання характерні кількісні показники і їх характеристики, а для розвитку притаманні атрибутивні показники. Наукові підходи до трактування «економічний розвиток» наведено у

таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Підходи до трактування понять «економічне зростання» і «економічний розвиток»

Перший підхід (тотожність економічних понять)		Другий підхід (самостійність економічних питань)	
Економічне зростання	Економічний розвиток	Економічне зростання	Економічний розвиток
Кількісні зміни Зростання рівня ВВП/ВВП	Зміна якісних показників. Процес підвищення рівня життя населення в результаті зростання доходів на душу населення	Економічне зростання – складова частина економічного розвитку	Включає кількісні показники (економічне зростання) і якісні показники (рівень життя і якість життя)

Джерело: узагальнено за науковими джерелами [7].

У таблиці 1.3 наведено відмінні ознаки понять «економічне зростання» і «економічний розвиток».

Таблиця 1.3

**Відмінні ознаки понять
«економічне зростання» і «економічний розвиток»**

Відмінні ознаки	Економічний розвиток	Економічне зростання
1. Основоположні поняття	Мета, завдання, мотивація, ціннісні орієнтації, інститути, які визначають напрями розвитку	Умови та фактори визначальні, стимулюючі і обмежуючі
2. Місце і роль людини і людських ресурсів	Двояка роль людини: як фактор виробництва і як критерій розвитку	Праця людини як критерій збільшення ВВП на душу населення
3. Інституційне середовище	Супроводжується значними інституціональними змінами	Абстрагується від інституційних змін, опора на раціональну економічну поведінку
4. Вплив на природне середовище	Значно впливає на природне середовище	Значно впливає на природне середовище

Джерело: узагальнено за науковими джерелами [11].

За наведеними науковими поглядами можемо розглядати розвиток на прикладі економіко-виробничої системи, яка має нагромаджувати виробничий потенціал і тоді буде здатна до підвищення ефективності функціонування та чинити опір різним чинникам зовнішнього середовища.

1.2. Трансформаційні основи розвитку організаційно-правових форм фермерських господарств

З поміж організаційно-правових форм господарювання фермерські господарства займають значну частку (46%). У ієрархічному ряді фермерські господарства розмістилися між сільськогосподарськими великотоварними підприємствами і особистими селянськими господарствами.

Головними законами України, які визначають виробничі, правові та організаційні засади функціонування фермерських господарств є: Конституція України [4], Земельний Кодекс України [5], Господарський Кодекс України [6], Закони України: "Про фермерське господарство" [7], "Про оренду землі" [8], "Про землеустрій" [9] та іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до законодавчої бази можемо сформуванати калейдоскоп організаційно-правових форм фермерських господарств на рисунку 1.1

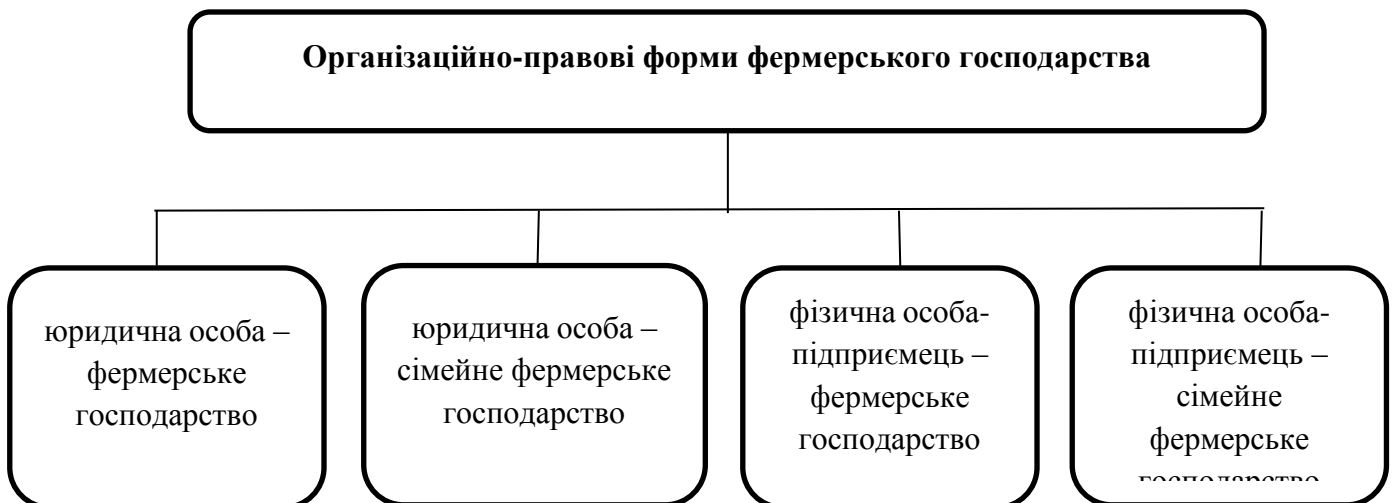

Рис. 1.1. Організаційно-правові форми фермерського господарства

Джерело: побудовано за науковими джерелами [16].

Фермерське господарство може мати статус юридичної особи і може бути без нього. Суб'єкт господарювання без юридичного статусу здійснює

діяльність як фізична особа-підприємець, або як сімейне фермерське господарство. Для тих фізичних осіб, умовою є використання праці. Починаючи з 2019 року було введено ФОП сімейне фермерське господарство. Суть введення такої організаційно-правової форми полягала в тому, щоб легалізувати ті особисті селянські господарства, які за масштабами розвитку виробництва сільськогосподарської продукції вже їх переросли.

Вивчення законодавчої бази дозволило виокремити основні риси фермерських господарств, які наведено на рисунку 1.2.

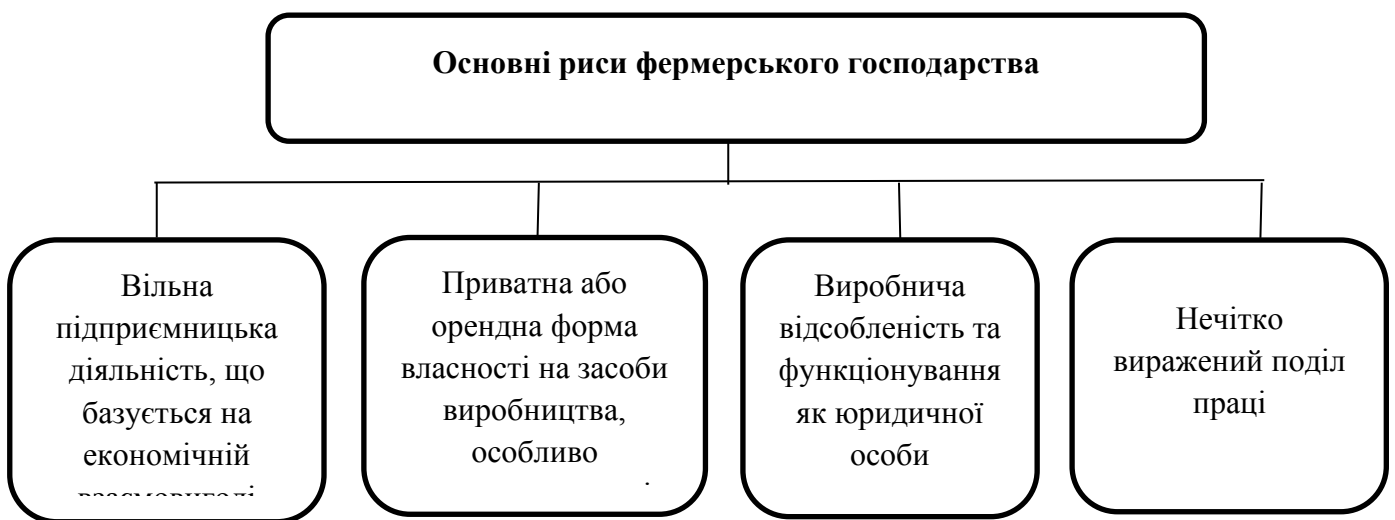

Рис. 1.2. Основні риси фермерського господарства

Джерело: побудовано за науковими джерелами [24].

Головними рисами фермерських господарств є вибір: видів діяльності на свій розсуд, в межах законодавства; форми власності на засоби виробництва; відособленості здійснення діяльності та поділ праці не чітко виражений, так як здійснюється або найнятими працівниками, або ж тільки членами родини. За своєю сутністю, риси функціонування фермерських господарств орієнтують на принципи їх діяльності, які наведено у таблиці 1.4.

За даними таблиці можна виокремити наступні принципи ведення аграрного бізнесу, у контексті організаційно-правових форм – фермерських господарств, а саме: добровільна основа їх створення та ведення сільськогосподарського виробництва, створення статусу юридичної або

фізичної особи підприємництва, наймання робочої сили або виконання всіх робіт виключно силами родини і інше.

Таблиця 1.4

Принципи діяльності фермерських господарств та ведення аграрного бізнесу

Принципи діяльності фермерських господарств	Принципи ведення аграрного бізнесу
<ul style="list-style-type: none"> • вільний вибір діяльності; • добровільне залучення ресурсів юридичних та фізичних осіб без порушення законодавства; • самостійність уздійсненні господарської діяльності; • можливість найму працівників; • вільне розпорядження чистим доходом; • можливість здійснення зовнішньоекономічної діяльності; • повна відповідальність за результати своєї діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> • правову відокремленість зі створенням юридичної особи; • виключно добровільний характер діяльності; • можливість використання найманої праці чи залученого капіталу; • незалежне планування та визначення результатів діяльності; • вільне використання отриманих економічних результатів

Джерело: побудовано за науковими джерелами [16].

Таким чином, фермерське господарство може мати статус юридичної особи і може бути без нього. Суб'єкт господарювання без юридичного статусу здійснює діяльність як фізична особа-підприємець, або як сімейне фермерське господарство. Головними рисами фермерських господарств є вибір: видів діяльності на свій розсуд, в межах законодавства; форми власності на засоби виробництва; відособленості здійснення діяльності та поділ праці не чітко виражений, так як здійснюється або найнятими працівниками, або ж тільки членами родини. За своєю сутністю, риси функціонування фермерських господарств орієнтують на такі принципи: добровільна основа їх створення та ведення сільськогосподарського виробництва, створення статусу юридичної або фізичної особи підприємництва, наймання робочої сили або виконання всіх робіт виключно силами родини і інше.

1.3. Методика дослідження економічного розвитку фермерських господарств

Дослідження економічного розвитку будь-якого підприємства, зокрема, фермерських господарств передбачає аналіз всіх видів діяльності, які здійснює суб'єкт господарювання. Узагальнення літературних джерел з проблеми оцінки економічного розвитку підприємства надає можливість стверджувати, що наразі, не виявлено єдиного інтегрованого підходу до вирішення даної проблеми.

Важливою складовою оцінки економічного стану підприємства є підбір показників, які включаються в ту чи іншу їх сукупність. Систему показників економічного розвитку підприємства наведено на рисунку 1.3 та в додатку А.

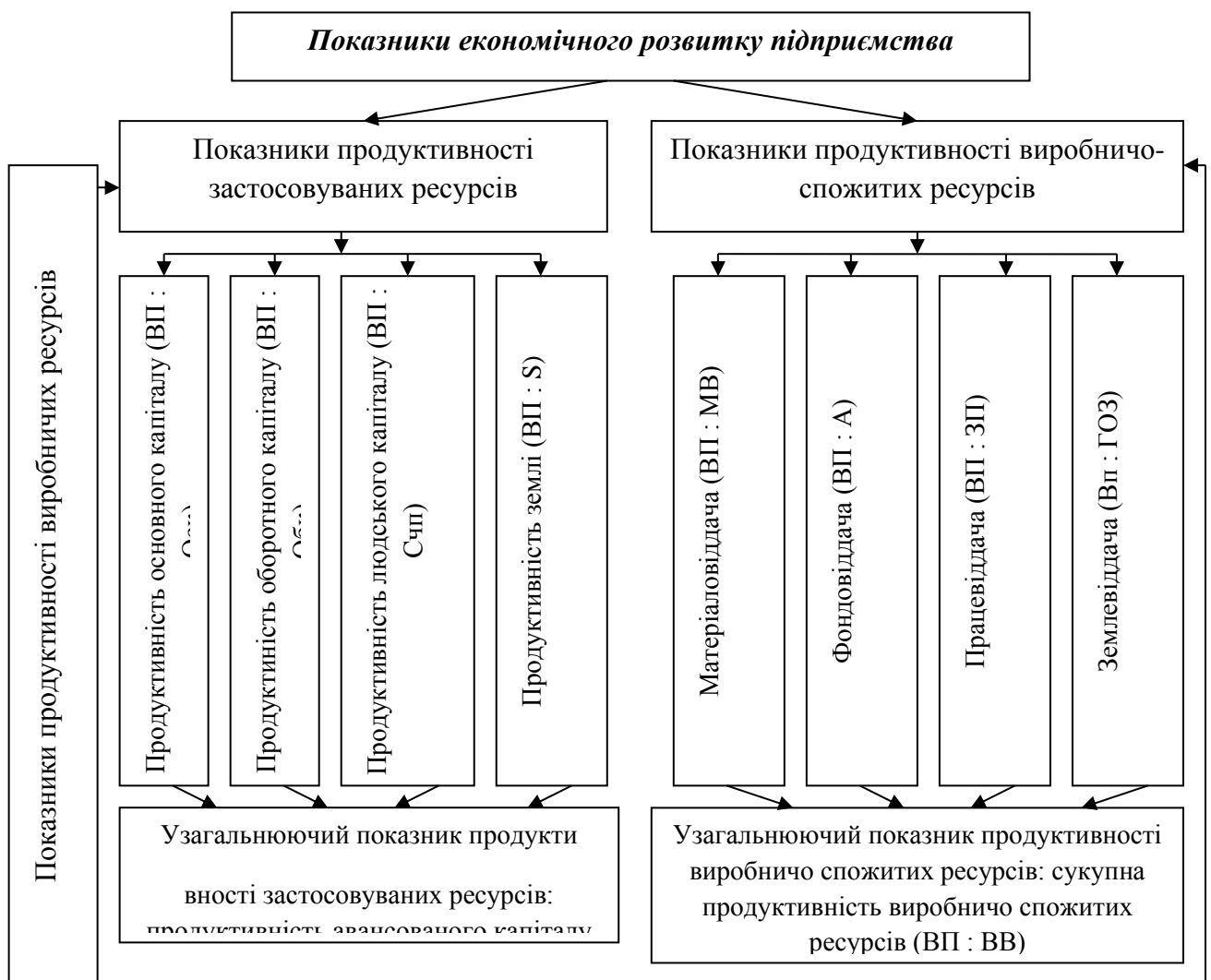

Рис. 1.3. Показники економічного розвитку підприємства

Джерело: побудовано за джерелом [3].

Ряд науковців стверджують, що про стан економічного розвитку підприємства свідчать фінансово-економічні показники, а саме: чистий дохід, собівартість, валовий прибуток, чистий прибуток, окупність витрат, рентабельність тощо [21]. Інші переконливо доводять, що здійснення аналізу економічного розвитку підприємницької діяльності необхідно моніторити види діяльності, такі як: операційна діяльність, фінансова, надзвичайна та ін. [8]. У даній системі можна виділити такі групи показників: використання основних фондів; використання оборотних фондів; використання праці (трудових ресурсів); окремих видів діяльності; узагальнюючі показники ефективності діяльності підприємства.

У практиці господарювання підприємства приймаються різноманітні рішення, пов'язані з інвестуванням виробництва і соціальної інфраструктури. З огляду на це прийнято розрізняти загальну (абсолютну) і порівняльну (відносну) ефективність капіталовкладень. Вони взаємопов'язані. Визначення найбільш доцільного проекту капіталовкладень базується на зіставленні показників їх абсолютної ефективності, а аналіз отриманих результатів здійснюється шляхом порівняння нормативних та запланованих, або фактично досягнутих показників, їх динаміки за певний період. Абсолютна ефективність капіталовкладень висловлює загальну величину їх віддачі на підприємстві. Її розрахунки потрібні для оцінки очікуваного або фактичного ефекту від реальних інвестицій за певний період.

Отже, економічний розвиток є зміною стану рівноваги суб'єкта господарювання на певний час, зміна відбувається в адаптації до зовнішнього середовища, за рахунок нових комбінацій виробничого потенціалу. Узагальнення літературних джерел з проблеми оцінки економічного розвитку підприємства надає можливість стверджувати, що наразі, не виявлено єдиного інтегрованого підходу до вирішення даної проблеми. В умовах ринкових досягнень необхідна єдина модель оцінки економічного розвитку підприємства.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Роль фермерських господарств у регіональному розвитку сільськогосподарського виробництва

На сучасному етапі розвитку аграрного виробництва актуальними є проблеми щодо економічного розвитку фермерських господарств. Така ситуація пояснюється зростанням кількості суб'єктів малого підприємництва на сільських територіях, які збільшують виробництво сільськогосподарської продукції і вирішують проблему продовольчого забезпечення та приймають активну участь у сучасній розбудові сільських територій. Практика функціонування фермерських господарств доводить, що вони є потужними виробниками сільськогосподарської продукції, маючи незначний оборотний капітал, вони забезпечують високий рівень його оборотності, завдяки чому мінімалізуються ризики фінансових втрат та підвищується їх конкурентоспроможність.

За період 1995-2021рр. одним із показників розвитку фермерських господарств є динаміка чисельності їх за роками, яка наведена на рис. 2.1.

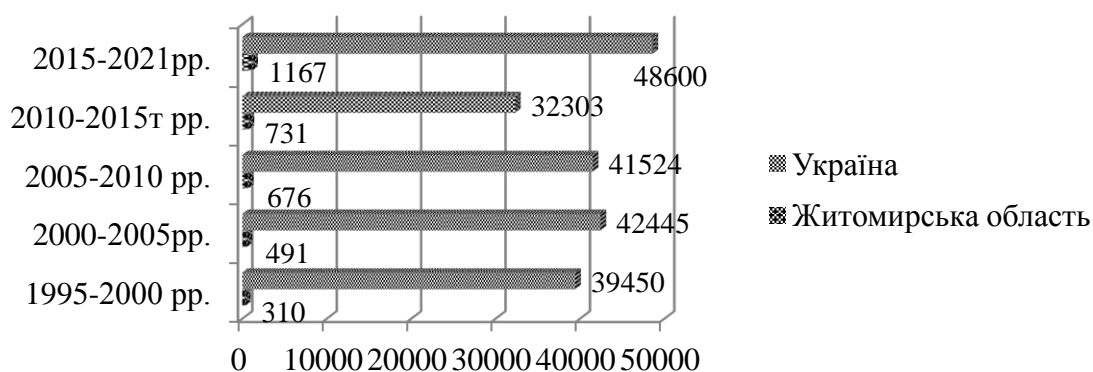

Рис. 2.1 Динаміка фермерських господарств

Джерело: побудовано за [24].

За даними рисунка видно, що кількість фермерських господарств із року в рік зростає, така ситуація вказує на розвиток підприємництва на сільських територіях. За статистичними даними, у 2020 р. частка

фермерських господарств у загальній кількості сільськогосподарських підприємств складала 48%, тобто майже половина. Водночас, є вагомим внесок фермерських господарств у збільшенні виробництва сільськогосподарської продукції (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Виробництво сільськогосподарської продукції за категоріями виробників (у постійних цінах 2016р.), млн. грн.

Категорії виробників	Роки			2020 р. до 2018р., %, рази
	2018	2019	2020	
Україна				
Господарства населення	233295,4	231176,1	216403,8	92,7
Сільськогосподарські підприємства	364816,9	370753,3	329945,9	90,4
Фермерські господарства	73181,7	79053,0	65771,8	89,9
Разом всі категорії господарств	671294,0	680982,4	612121,5	91,2
Житомирська область				
Господарства населення	10420,1	10220,9	10345,1	99,3
Сільськогосподарські підприємства	15248,5	15807,3	14326,2	93,9
Фермерські господарства	1445,6	1334,4	1400,8	96,9
Разом всі категорії господарств	27114,2	27362,6	26072,1	96,1
Частка фермерських господарств у загальному показнику по Україні	6,4	11,6	10,7	4,3
Частка фермерських господарств у загальному показнику Житомирської області	5,3	4,9	5,4	0,1

Джерело: побудовано за [24].

Частка фермерських господарств у виробництві валової продукції по Україні складає 10,7 % за за 2018-2020 рр. зросла на 4,3%. Зокрема, у Житомирській області питома вага фермерських господарств складає 5,4 %.

У регіональному розвитку аграрного сектору фермерські господарства відіграють вагомий роль. За 2020 р. фермерськими господарствами вироблено валової продукції сільського господарства у постійних цінах 2016 року на суму 1400,8 млн. грн, у тому числі 1272,8 (6,1%) – продукція галузі рослинництва, 128млн.грн (2,5)% – продукція тваринництва (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Виробництво сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами та їх частка у загальному виробництві Житомирської області (у постійних цінах 2016р.), млн. грн.

Категорії господарств	Роки			2020 р. до 2018 р., +, -
	2018	2019	2020	
Виробництво продукції за галузями у Житомирській області, млн.грн				
Продукція сільського господарства, всього	15248,5	15807,3	14326,2	-922,3
Продукція рослинництва	14259,3	14805,6	13237,6	-1021,7
Продукція тваринництва	989,2	1001,7	1088,6	99,4
Вироблено фермерськими господарствами				
Продукція сільського господарства, всього	1445,6	1334,4	1400,8	-44,8
Продукція рослинництва	1341,2	1243,7	1272,8	-556,3
Продукція тваринництва	104,4	90,7	128,0	+24
Частка фермерських господарств у загальному виробництві,%				
Продукція сільського господарства	5,3	4,8	5,4	0,1
Продукція рослинництва	6,2	5,6	6,1	-0,1
Продукція тваринництва	1,8	1,7	2,5	0,7

Джерело: побудовано за [24].

Однак, незважаючи на незначну частку фермерських господарств у виробництві продукції сільського господарства серед усіх категорій господарств, у фермерських господарствах спостерігаються темпи нарощування виробництва продукції. У 2020р. порівняно з 2018р., загалом, зменшилося виробництво продукції рослинництва на 1021,7 млн.грн, та збільшилося виробництво продукції тваринництва на 24 млн. грн. Це свідчить на переорієнтацію фермерських господарств із виробництва сільськогосподарських культур на виробництво продукції тваринництва.

Внесок фермерських господарств у регіональний розвиток наведено у Додатку Б. Відтак, наведені показники дають можливість узагальнити, що наявні площі сільськогосподарських угідь та їхнє збільшення у фермерських

господарствах ще не забезпечують адекватного випуску продукції та зростання її обсягів.

Оцінка позицій фермерських господарств Житомирської області за методом SWOT-аналізу відображена в Додатку Б1. У результаті встановлюємо, що фермерські господарства Житомирської області мають низку сильних та слабких сторін, а також можливостей і загроз, які необхідно використати при прогнозах економічного розвитку на перспективу. Виявлено, головними причинами, які перешкоджають розвитку фермерських господарств є: недостатнє матеріально-технічне забезпечення ресурсами, особливо новими зразками тракторів, комбайнів та інших технічних засобів; незначні розміри земельних ділянок, де важко застосовувати прогресивні технології, необхідні для поглибленої спеціалізації і розвитку тваринництва, особливо забезпечити вирощування кормових культур; необґрунтована маркетингова політика: недостатній рівень маркетингових досліджень потреб споживачів, визначення оптимальних каналів збуту продукції, забезпечення рекламної практики; негативні демографічні зміни, міграція працездатного населення за межі держави, у т.ч. спеціалістів середньої ланки, механізаторів, а також відтік населення, що призводить до зменшення кількості споживачів сільськогосподарської продукції; високі процентні ставки за кредити не дають можливість фермерам залучати кредитні ресурси для розширеного відтворення. Для покращення фінансового стану фермерських господарств потрібно удосконалити кредитну політику, суть якої насамперед полягає у спрощенні механізму отримання довгострокового кредиту.

2.2. Оцінка економічного розвитку фермерських господарств Житомирської області

Важливими показниками, що характеризують виробничу діяльність фермерських господарств, є забезпечення сільськогосподарськими угіддями, трудовими та матеріально-технічними ресурсами. Основний елемент ефективного господарювання фермерів – це рівень забезпечення землею, оскільки збільшення оброблюваної землі сприяє дотримуванню агротехнічних вимог інтенсивних технологій, науково обгрунтованих сівозмін, застосування новітніх технічних засобів тощо. У таблиці 2.3 наведено динаміку наявної площі сільськогосподарських угідь та ріллі фермерських господарств Житомирської області.

Таблиця 2.3

Динаміка наявної площі сільськогосподарських угідь та ріллі фермерських господарств Житомирської області

Показник	Роки			2020р. до 2010р., %
	2018	2019	2020	
Кількість фермерських господарств, од.	720	690	1167	162,1
Площа сільськогосподарських угідь у користуванні, тис. га	61,5	63,8	77,4	125,8
– до площі сільськогосподарських угідь в області, %	4,6	5,0	5,2	113,0
Площа ріллі у користуванні, тис га	49,7	51,3	56,9	114,5
Площа сільськогосподарських угідь на одне господарство, га	85,4	92,5	66,3	77,6
– у т.ч. ріллі	69,0	74,3	48,8	70,7

Джерело: побудовано за [24].

Головним критерієм економічного розвитку фермерських господарств регіону є розмір їх землекористування. За 2018-2020 рр. на одне фермерське господарство площа сільськогосподарських угідь зменшилася на 22,4% та ріллі на 29,3 %. Така ситуація вказує на те, що збільшилася кількість фермерських господарств на 62,1 %, за рахунок дрібних фермерських господарств, а саме – ФОП та ФОП сімейного типу. Підґрунтям до їх створення слугували зміни до

ЗУ «Про фермерське господарство» щодо введення вказаних організаційно-правових форм. Більшість фермерських господарств області є дрібно-земельними. Водночас, за 2020 р. 55,8 % загальної площі оброблялася фермерськими господарствами, які у власності мають більше 500 га. Фермерські господарства орендують близько 60 % залучених в господарський оборот земель, за використання яких сплачують орендну плату. Співвідношення кількості договорів та вартості оренди 1 га земельних ресурсів у фермерських господарствах Житомирської області наведено у додатку Б2. Розподіл фермерських господарств за площею використання земельних ресурсів наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Розподіл фермерських господарств Житомирської області за площею сільськогосподарських угідь у 2020 році

Показник	Кількість господарств		Площа землі	
	усього, одиниць	до загальної кількості, у %	усього, га	до загальної площі, у %
до 5,0 га	132	11,3	645	1,2
5,1 до 10,0 га	201	17,2	1548	2,0
10,1 до 20,0 га	193	16,5	3018	3,9
20,1 до 50,0 га	229	19,6	6889	8,9
50,1 до 100,0 га	145	12,4	7121	9,2
100,1 до 500,0 га	103	8,8	14706	19,0
більше 500 га	97	8,3	43473	55,8
Господарства, що не мають угідь	67	5,9	X	X
Усього	1167	100,0	77400	100,0

Джерело: побудовано за [24].

Значна частка фермерських господарств – 19,6 % є середніми та використовують землі до 50 га.

Фермерські господарства стикаються із забезпеченням їх трудовими ресурсами. У додатку Б3 відмічено, що за 2018-2020 рр. зменшення чисельності працівників відбулося також із розрахунку на 100 га угідь. Відповідно зросло, майже у півтора рази, навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника фермерського господарства.

З поміж посівних площ найбільшу питому вагу складають зернові та зернобобові – 9,3 % та площі під плодовими культурами та ягодами – 6,5 %. Це сприяє збільшенню виробництва зерна пшениці, ячменю, вівса та з поміж ягідних культур, досить сучасними є ягоди полуниці, смородини, малини та лохини, жимолості. Зазначені культури мають високу врожайність (Дод. Б4-Б6). У галузі тваринництва фермерські господарства позиціонують тенденції нарощування поголів'я тварин та зростання їх продуктивності. Зокрема, надій на корову зріс на 25,7 % і становив 4241 кг на рік (Дод. Б7-Б8).

За даними таблиці 2.5 можемо стверджувати, що фермерські господарства у валовому виробництві сільськогосподарської продукції займають найбільшу частку по вирощуванню соняшнику – 8,5% та зернових культур – 8,1%.

Таблиця 2.5

Виробництво сільськогосподарської продукції рослинництва фермерськими господарствами Житомирської області за 2020 рр., тис. т.

	Виробництво продукції			Структура виробництва, %		
	Фермерські господарства	Сільськогосподарські підприємства	Господарства населення	Фермерські господарства	Сільськогосподарські підприємства	Господарства населення
Продукція рослинництва						
Культури зернові та зернобобові	204	1945,4	376,6	8,1	77,0	14,9
Буряк цукровий фабричний	-	419,5	22,3	-	95,0	5,0
Соняшник	29,5	27,9	37,5	8,5	80,7	10,8
Картопля	20,1	24,0	1729,7	1,1	1,4	97,5
Культури овочеві	1,5	7,1	394,7	0,4	1,7	97,9
Культури плодові та ягідні	-	2,4	41,0	-	5,4	94,6
Продукція тваринництва						
М'ясо (у забійній масі), тис.т	1,8	13,3	39,5	3,3	24,4	72,3

Молоко, тис.т	9,2	110,5	386,3	1,8	21,9	76,3
Яйця, млн шт		80,3	625,5	0,8	10,6	88,6
Вовна, т	-	-	-	-	-	-

Джерело: побудовано за [24].

У структурі продукції фермерських господарств 90,9 % складає продукція тваринництва та лише 9,1 % – тваринництва (Дод.9). Така ситуація пояснюється збитковістю вироблених видів тваринницької продукції, дані наведено у додатках Б10-12. Головними причинами такої ситуації стали: низький рівень матеріально-технічного забезпечення фермерських господарств у результаті недосконалою грошово-кредитної політики у державі та низьких обсягів інвестиційних ресурсів у діяльність даних господарств (Дод. Б 13-Б-15).

2.3. Світовий досвід ведення фермерського господарства

У світі обсяги виробництва продукції фермерськими господарствами складають понад 85 %, тоді як в Україні даний показник становить 10 % і за 2018-2020 роки перевищив дане значення на 0,5-0,9 %. Водночас, за кількістю землі наділ українського фермерства становить 15%, близько 4,5 млн га. Кількість фермерських господарств в Україні на 1.10.2021 року становила 48600 од., що на 1000 од. більше минулорічного показника на дану дату. Як відмічав голова Союзу українського селянства Іван Томич під час брифінгу «ООН оголосила 2019-2028 роки десятиліттям сімейних фермерських господарств», що фермерські господарства в Україні активно створюються, тоді як кооперативна форма підприємництва загальмувала.

У літературних джерелах відмічається, що за організаційно-правовою формою 90 % усіх аграрних формувань світу це є родинні ферми, а в Європі даний показник та в окремих країнах перевищує 90-98%. Підтвердженням цього є такі дані: У Нідерландах кількість родинних ферм становить 98%, в сусідній Польщі – понад 90%, у Греції – 95 %.

В основі розвитку сільського господарського виробництва країн, Греції, Польщі, Нідерландів є малі, родинні ферми, або дрібні сільськогосподарські виробники.

Досить наглядно дану інформацію ілюструє таблиця 2.6.

Таблиця 2. 6

**Ідентифікація фермерських господарств
за розмірами землеволодіння у країнах світу**

Назва країни	Малі (до 20 га)		Середні (20-100 га)		Великі (100 і більше га)	
	% господарських формувань	% землі	% господарських формувань	% землі	% господарських формувань	% землі
Греція	95	61	5	32	0	7
Польща	92	52	7	27	1	22
Румунія	99	43	0	8	0	49
Естонія	73	10	20	17	9	73
Болгарія	95	9	4	10	1	82
Німеччина	46	8	32	33	11	55
Австрія	70	27	27	55	2	18
Іспанія	76	15	16	30	5	55

Джерело: побудовано за [24].

Водночас, у Латинській Америці, більшій частині Азії, функціонує лише від 5 до 15 % сімейних, дрібних ферм. Аграрне виробництво зосереджено у великотоварних підприємствах, до такої схеми можемо віднести і Україну. Проте, структура землекористування у Західній Європі зовсім інша. Тут невеликі родинні ферми, які мають індивідуальну власність, складають 85 % від усієї кількості агроформувань на сільських територіях. Вони обробляють до 68 % всіх власних або орендованих земель сільськогосподарського призначення, у порівнянні до Східної Європи (25%), більше на 43 %. Вирощують 71% сільськогосподарської продукції в державах, які належать до Європейського Союзу. Разом з тим, відмічаються і відмінності, так Італія та Австрія орієнтуються на мале, дрібне та середнє родинно-сімейне фермерство. Іспанія, Франція, Німеччина отримують сільськогосподарську продукцію від великих аграрних підприємств і великих сімейних ферм. Але навіть такі ферми є меншими за розмірами аграрних підприємств Східної Європи. У таких країнах, як: Литва, Латвія, Угорщина, Словенія, Чехія, Хорватія масштаби землекористування подібні до країн –

Естонії та Болгарії. Разом з тим, у Словенії землеволодіння одним фермерським господарством за розмірами подібне до польських родин.

Наразі, в Україні спроби щодо нарощування кількості фермерських господарств, підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції у контексті гарантування продовольчої безпеки країни та стабілізації цінової політики на ринку продуктів харчування дещо гальмуються.

Проте, у світі інші країни у контексті імплементації програми ООН, яка присвячена десятиліттю 2019-2028 рр. створення сімейних фермерських господарств розробляють заходи щодо активізації фермерського руху у тій чи іншій державі. Такі заходи є практичними щодо: збільшення суми дотацій для фермерів з розрахунку на 1 гектар ріллі (довідково, у світі суми дотацій коливається 250-450 євро на гектар, тоді як в Україні вони складають до 25 грн/га). Зокрема, у Японії виплачується фермерським родинам 600 грн/га, а в Європі – 300 грн/га.

Таким, чином розвиток родинних ферм в Україні, має перспективи. Так, як основними виробниками сільськогосподарської продукції вже третє десятиліття залишаються особисті селянські господарства. У таких господарствах площі землекористування уже давно наблизилися до дрібних фермерських господарств, які офіційно зареєстровані, мають відповідний статус у Польщі, Греції та інших країнах. Такий підхід дозволить вирішити питання зайнятості сільського населення, легалізувати обсяги виробленої продукції та отримати від держави фінансову підтримку.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

3.1. Кореляційно-регресійний аналіз результатів діяльності фермерських господарств

Для виявлення дієвих факторів економічного зростання фермерських господарств України застосуємо багатофакторний кореляційно-регресійний аналіз. Такий підхід дозволить встановити зв'язки між результативною і факторними ознаками та виявити ступінь тісноти такого взаємозв'язку між ними.

Аналіз показників такого зв'язку за багатофакторною-кореляційно-регресійною залежністю розглянемо на прикладі залежності виробництва валової продукції (у постійних цінах 2016 р.) на 1 га сільськогосподарських угідь від наступних факторів, а саме від: середнього розміру земельних ресурсів на одне фермерське господарство, га; сума вкладених інвестиційних ресурсів на 1 га сільськогосподарських угідь, грн; рівень продуктивності праці у фермерських господарствах та середньорічної оплати праці працівників за виконану роботу у сільськогосподарському виробництві, грн.

Коефіцієнти регресії узагальнено у додатку В. Наведені коефіцієнти кореляції вказують на тісноту зв'язку між результативною та встановленими факторними ознаками. Такий коефіцієнт кореляції становить $R^2 = 0,8812$. Результати за розрахунками багатофакторної кореляції узагальнено у додатку В1.

Таким чином, рівняння множинної регресії зведено до рівняння:

Отже, рівняння множинної регресії набуває наступного вигляду:

$$y = 3582,5 + 36,12x_1 + 0,4250x_2 + 1,89x_3 + 21,14x_4$$

Коефіцієнти детермінації за їх розрахунковими значеннями наведено у додатку В2.

Аналіз проведених розрахунків кореляційно-регресійного аналізу дає можливість стверджувати, що виробництво валової продукції найбільше залежить від суми інвестиційних ресурсів вкладених на 1 га сільськогосподарських угідь, тобто від придбання сучасних технічних засобів, якими можна обробляти землю, сіяти сільськогосподарські культури, доглядати за ними та збирати вирощений урожай. Також спостерігається тісний зв'язок з площею землекористування на одне господарство. Земля може бути у власності фермерів, або ж орендована. Значний вплив на виробництво продукції має продуктивність праці та менш виражений зв'язок належить оплаті праці.

У такий спосіб можна стверджувати, що всі фактори мають зв'язок з результативною ознакою і виникає необхідність прогнозування оптимальної площі сільськогосподарських угідь на одне фермерське господарство та визначення оптимальної структури виробництва аграрної продукції, що в результаті забезпечить зростання рентабельності сільськогосподарського виробництва

3.2. Оптимізація землекористування фермерських господарств

Під час вирішення зазначених питань значну допомогу можуть надати економіко-математичні методи. Математичні моделі дають змогу встановити оптимальне поєднання найефективніших культур, які вирощують на різних типах ґрунтів зони Полісся, зокрема у Житомирському районі, а також вибрати з можливих варіантів оптимальну структуру виробництва аграрної продукції у сільськогосподарських підприємствах Житомирського району. При цьому враховують наявність необхідних ресурсів, якими повинні бути повністю забезпечені підприємства та потребу в тій чи іншій сільськогосподарській продукції району.

Мета економіко-математичної задачі полягає у визначенні оптимальної структури виробництва аграрної продукції Житомирського району.

Задача розв'язується за двома критеріями:

1) мінімізація площ сільгоспугідь для виробництва необхідної кількості продукції, цільова функція за яким має такий вигляд:

$$\min \sum_{r \in R} x_r, \quad (3.8),$$

2) максимум виробництва продукції за наявних ресурсів знаходимо за виразом функції:

$$\max \left(\sum_{j \in T} c_j x_j - \sum_{l \in RYGYYS} d_l x_l \right), \quad (3.9),$$

Для запису структурної економіко-математичної моделі задачі прийняті такі позначення:

R – множина видів культур та сільськогосподарських угідь,

T – множина видів груп сільськогосподарських тварин,

G – множина груп кормів,

S – множина видів придбаних матеріальних ресурсів,

P – множина бонітету землі, кваліфікації персоналу

Структурна економіко-математична модель задачі:

за обмежень:

$$x_t = N_t; \quad t \in T, \quad (3.10),$$

(заданого поголів'я t -го виду тварин)

$$\sum_{r \in R} a_{rgp} x_r + \sum_{s \in S} a_{sgp} x_s - \sum_{t \in T} v_{tgp} x_t \geq 0; \quad g \in G; \quad p \in P. \quad (3.11),$$

(вмісту p -ї поживної речовини за рахунок власних кормів у g -й групі кормів не менше їхньої потреби для тваринництва)

$$\sum_{i \in R} \alpha_i x_i - \sum_{j \in R} \beta_j x_j \leq 0, \quad (3.12),$$

(співвідношення між с.-г. культурами, що відповідають вимогам сівозмін)

$$N_{s,\min} \leq x_s \leq N_{s,\max}; \quad s \in S \quad (3.13),$$

(об'єми придбаних матеріальних ресурсів перебувають у заданих межах)

$$x_j \geq 0; \quad j \in RYTYGYSSP \quad (3.14),$$

Врахування в математичній моделі умов, описаних вище, в їхній взаємообумовленості та взаємозв'язку дало змогу визначити оптимальні розміри землекористування на одне фермерське господарство, визначити оптимальну структуру виробництва аграрної продукції у фермерських господарствах та розрахувати рентабельність її виробництва на перспективу.

За результатами економіко-математичного моделювання отримано результати оптимального розподілу землеволодіння фермерськими господарствами Житомирської області (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Прогноз розподілу фермерських господарств Житомирської області за площею сільськогосподарських угідь до 2025 року

Показник	Кількість господарств		Прогноз кількості господарств до 2025 року	
	усього, одиниць	до загальної кількості, у %	усього, га	до загальної площі, у %
до 5,0 га	69	5,9	354	24,7
5,1 до 10,0 га	131	11,2	290	20,2
10,1 до 20,0 га	88	7,5	280	19,5
20,1 до 50,0 га	187	16,0	228	15,9
50,1 до 100,0 га	145	12,4	116	8,1
100,1 до 500,0 га	219	18,8	83	5,8
більше 500 га	260	22,3	36	2,5
Господарства, що не мають угідь	68	5,9	47	3,3
Усього	1167	100,0	1434	100,0

Джерело: власні дослідження.

За результатами прогнозу до 2025 р. кількість фермерських господарств зросте на 267 од., з них дрібнотоварних фермерських господарств збільшиться на 285 од. або на 18,8%. Це означає, що особисті селянські господарства мають можливість створити організаційно-правову форму фізичної особи підприємця сімейного типу. Перевагами такої форми є отримання державної безповоротної допомоги в розмірі 100 грн. та отримання пільгових кредитів, прийняття участі у державних програмах підтримки фермерів у галузі рослинництва і тваринництва та найголовніше

створення зайнятості сільського населення, а це отримання страхового стажу та накопичення з єдиного соціального внеску до пенсійного забезпечення.

За результатами економічного моделювання, отримано орієнтовну структуру виробництва сільськогосподарської продукції на прикладі фермерських підприємств.

Таблиця 3.2

Оптимальна структура виробництва сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами Житомирської області до 2025 року

Види продукції	В середньому за 2018 - 2020 роки		Прогноз до 2025 р.		
	тис.грн	%	тис.грн	%	Місце в ранжированому ряду
Культури зернові та зернобобові	537,9	38,6	423,6	26,9	2
Буряк цукровий фабричний	-	-	-	-	-
Соняшник	257,8	18,5	188,9	12,0	3
Картопля	75,2	5,4	91,3	5,8	7
Культури овочеві	44,6	3,2	105,5	6,7	5
Культури плодові та ягідні	345,6	24,8	491,3	31,2	1
М'ясо (у забійній масі), тис.т	50,2	3,6	105,5	6,7	6
Молоко, тис.т	71,1	5,1	154,3	9,8	4
Яйця, млн шт	11,1	0,8	9,4	0,6	8
Вовна, т	-	-	5,0	0,3	9
Всього	1393,6	100,0	1574,8	100,0	x

Джерело: власні дослідження.

За даними таблиці можна зробити висновок, що до 2025 р. Перше місце займуть плодові культури та ягоди, за рахунок попиту на лохину, жимолость виробництво їх зросте до 31,2 %. Друге місце, займе зерно та залишається основним продуктом виробництва, 26,9 % від загальної структури товарної продукції. Соняшник залишається поки що на третьому місці та четверте місце належить молоку.

Прогноз рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції фермерських господарств наведено у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

**Прогнозування рентабельності сільськогосподарської продукції
фермерських господарств Житомирської області**

Види продукції	В середньому за 2018 - 2020 роки	Прогноз до 2025 р.	
	%	%	Місце в ранжированому ряду
Культури зернові та зернобобові	20,2	26,9	3
Буряк цукровий фабричний	-4,8	-3,4	8
Соняшник	58,3	55,1	2
Картопля	-6,3	1,1	7
Культури овочеві	-48,6	-5,6	9
Культури плодові та ягідні	116,0	139,8	1
М'ясо (у забійній масі), тис.т	-24,2	1,8	6
Молоко, тис.т	12,1	16,9	4
Яйця, млн шт	-	2,6	5
Вовна, т	-	0,3	

Джерело: власні дослідження.

З таблиці видно, що до 2025 р. у фермерських господарствах зросте рентабельність за всіма видами виробленої продукції. Цьому

Отже, за розробленої економіко-математичної моделі для фермерських господарств Житомирської області доцільно змінити структуру виробництва з метою зростання рентабельності виробництва основних видів продукції, виходячи з наявного ресурсного потенціалу. Тобто необхідно змінити структуру посівних площ та змінити масштаби землекористування.

3.3. Удосконалення організаційно-економічних чинників розвитку фермерських господарств

Економічний розвиток фермерських господарств залежить від ефективності використання всіх ресурсів, якими вони володіють. Ефективність використання ресурсного потенціалу фермерських підприємств знаходиться під впливом ряду чинників, які поділено на дві групи: чинники

формування ресурсного потенціалу та чинники його ефективного використання (рис. 3.1).

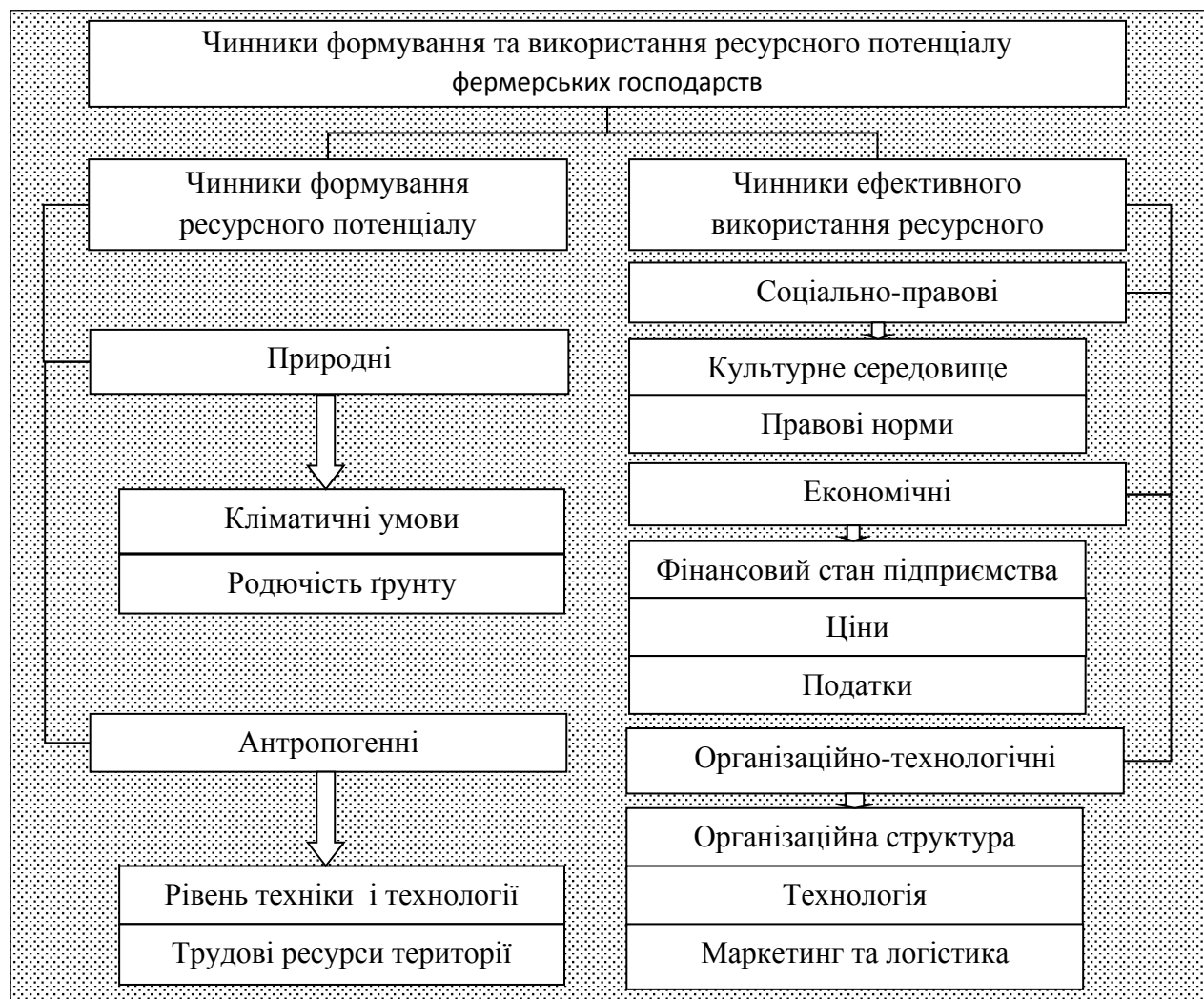

Рис. 3.8. Чинники формування та використання ресурсного потенціалу фермерських господарств

Серед представлених чинників, які мають вплив на формування і використання ресурсного потенціалу фермерських господарств найбільшої уваги заслуговують техніко-технологічні, трудові ресурси та природно-кліматичні.

Використання державою соціального механізму розвитку економіки дозволяє виховати не одне покоління екологічно свідомих споживачів. Для виробника велике значення має настрої і переконання, що панують в суспільстві. Адже доведено, що чим вища інформованість та занепокоєність споживачів екологічними проблемами, тим вищою є їх зацікавленість в купівлі екологічних товарів, з метою сприяння їх вирішення [Ошибка!

Источник ссылки не найден., с. 43].

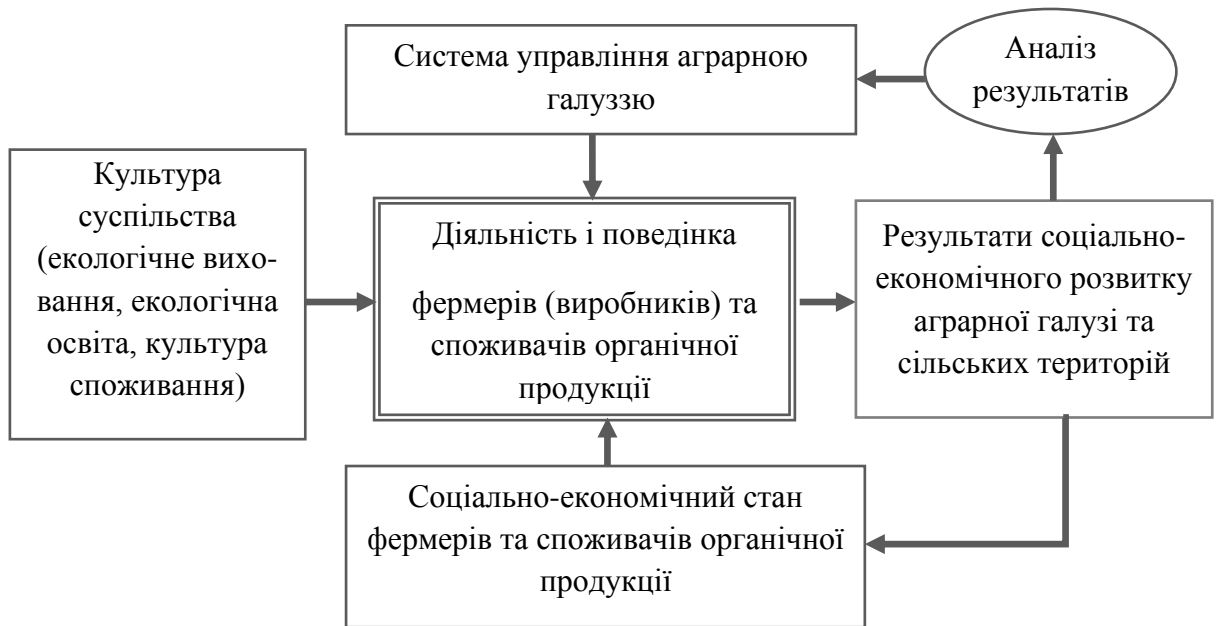

Рис. 3.2. Елементи соціального механізму розвитку органічного виробництва

Джерело: складено автором за матеріалами [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 43]

На нашу думку, держава повинна реалізовувати свій вплив на формування мотивів різних суб'єктів ринку з огляду на життєвий цикл товару (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Мотивування суб'єктів ринку на державному рівні залежно від стадії ЖЦТ

Стадії ЖЦТ	Рівень впливу	Суб'єкти ринку, на які спрямовані заходи стимулювання
Розробка	Державний	Науково-дослідні установи
Впровадження		Фермери/Споживачі
Зростання		Переробні підприємства / Споживачі
Зрілість		Експорт/Споживачі
Спад		Науково-дослідні установи / Споживачі

Джерело: складено автором за матеріалами [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 133].

Запропонований методичний підхід формування мотивації розвитку сільськогосподарського виробництва передбачає розробку системи ефективних заходів, інструментів та стимулів на державному рівні, реалізацію

яких доцільно розподілити в часі залежно від стадії ЖЦ органічних товарів та за спрямуванням між суб'єктами ринку. Так, на стадії „Розробка” держава через науково-дослідні установи забезпечує обґрунтовану практичну та нормативну базу для впровадження органічного землекористування у сільському господарстві. Надалі (стадія „Впровадження”) стимулювання фермерів до вирощування органічної продукції сприятиме зростанню галузі та забезпеченню достатньої сировинної бази для розвитку переробних підприємств. На стадії „Зрілість”, коли внутрішній ринок повністю забезпечений органічною продукцією власного виробництва, держава повинна сприяти експорту її за кордон.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Ринкові умови господарювання надають значні потенційні можливості для розвитку вітчизняних фермерських господарств як суб'єктів підприємництва на сільських територіях, передбачаючи водночас їх повну відповідальність за результати власної діяльності. Відтак, непересічного значення для фермерських утворень набуває їх економічний розвиток, оскільки призначений забезпечувати ринкову стійкість господарства в умовах мінливого зовнішнього середовища.

За наведеними науковими поглядами можемо розглядати розвиток на прикладі економіко-виробничої системи, яка має нагромаджувати виробничий потенціал і тоді буде здатна до підвищення ефективності функціонування та чинити опір різним чинникам зовнішнього середовища. Встановлено, що зростання не завжди зорієнтоване на збільшення цінностей, тоді як розвиток саме це і передбачає.

Фермерське господарство може мати статус юридичної особи і може бути фізичною особою. Суб'єкт господарювання без юридичного статусу здійснює діяльність як фізична особа-підприємець, або як сімейне

фермерське господарство. Головними рисами фермерських господарств є вибір: видів діяльності на свій розсуд, в межах законодавства; форми власності на засоби виробництва; відособленості здійснення діяльності та поділ праці не чітко виражений, так як здійснюється або найнятими працівниками, або ж тільки членами родини. За своєю сутністю, риси функціонування фермерських господарств орієнтують на такі принципи: добровільна основа їх створення та ведення сільськогосподарського виробництва, створення статусу юридичної або фізичної особи підприємництва, наймання робочої сили або виконання всіх робіт виключно силами родини і інше. Кількість фермерських господарств із року в рік зростає, така ситуація вказує на розвиток підприємництва на сільських територіях. За статистичними даними, у 2020 р. частка фермерських господарств у загальній кількості сільськогосподарських підприємств складала 48%, тобто майже половина. Водночас, є вагомим внесок фермерських господарств у збільшенні виробництва сільськогосподарської продукції. Частка фермерських господарств у виробництві валової продукції по Україні складає 10,7 % за за 2018-2020 рр. зросла на 4,3%. Зокрема, у Житомирській області питома вага фермерських господарств складає 5,4 %.

За результатами прогнозу до 2025 р. кількість фермерських господарств зросте на 267 од., з них дрібнотоварних фермерських господарств збільшиться на 285 од. або на 18,8%. Це означає, що особисті селянські господарства мають можливість створити організаційно-правову форму фізичної особи підприємця сімейного типу. Перевагами такої форми є отримання державної безповоротної допомоги в розмірі 100 грн. та отримання пільгових кредитів, прийняття участі у державних програмах підтримки фермерів у галузі рослинництва і тваринництва та найголовніше створення зайнятості сільського населення, а це отримання страхового стажу та накопичення з єдиного соціального внеску до пенсійного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акофф Р. Акофф о менеджменте / Р. Акофф : пер. с англ. – СПб: Питер, 2002. 448 с.
2. Антикризисное управление: [учебн. пос.]/ Под ред. Э. М. Короткова. М.: ИНФРА-М, 2000. 432 с.
3. Афанасьев Н.В., Рогожин В.Д., Рудыка В.И. Управление развитием предприятия: [монография]. Х.: ИД «ИНЖЭК», 2003. 184 с.
4. В Україні на фермерів припадає лише 10% виробництва (2021). Мультимедійна платформа іномовлення України. Режим доступу:<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3298644-v-ukraini-na-fermeriv-pripadae-lise-10-agrovirobnictva.html>
5. Василенко В.А. Диагностика устойчивого развития предприятий: [монография]. К.: ЦУЛ, 2005. – 142 с.
6. Гуткевич С.О. Інвестування: теорія і практика : [навч. посібн.]. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. 234с.
7. Демчак І. М., Свиноус І. В., Микитюк Д. М., Сидорук О. П., Биба В. А. Фермерські господарства: сучасний стан та проблеми розвитку. Науково-практичний збірник: "Продуктивність агропромислового виробництва". Київ: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2016. № 28. С. 43–9.
8. Економіка підприємства : [підручник] / За заг. та наук. ред. Г. О. Швиданенко. К.: КНЕУ, 2009. 816 с.
9. Ефективні фермери чи неефективні агрохолдинги?(2018). Головний сайт про агробізнес. Режим доступу: latifundist.com/193-efektivn-fermeri-chi-neefektivn-agroholdingi
10. Забродский В. А., Кизим Н.А. Развитие крупномасштабных экономико- производственных систем. Харьков: Бизнес- Информ, 2000. 72 с.
11. Майовець Є. Й. Аграрне підприємництво в Україні. Львів : Вид. центр

- ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 428 с.
12. Погорелов Ю.С. Развитие предприятия: понятия та види : [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp88/knp88_75-81.pdf
 13. Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: [монографія]. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2003. 328 с.
 14. Раєвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі : [монографія]. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. 496 с.
 15. Развитие внаслідок якісного стану (2021). Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Розвиток_\(значення\)#:~:text=Рóзвиток%20–%20дія%3B%20процес%2C%20унаслідок,якісного%20стану%20до%20](https://uk.wikipedia.org/wiki/Розвиток_(значення)#:~:text=Рóзвиток%20–%20дія%3B%20процес%2C%20унаслідок,якісного%20стану%20до%20)
 16. Сердюк В.Н. Теоретические основы управления стратегическим развитием субъектов реального сектора экономики. Економіка і організація управління. Випуск № 4. 2008. с.13 27.
 17. Табінський В. А., Колесник Є. О., Сіліна І. С. Аналіз стану фермерських господарств в Україні. Молодий вчений. 2016. №6 (33). С. 111–115.
 18. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации : [учебн.] М.: Эксмо, 2005. 544 с.
 19. Шульський М. Г. Фермерство: проблеми становлення і розвитку: монографія. Львів, 2004. 392 с.
 20. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры); пер. с англ. М.: Прогресс, 1982. 456 с.
 21. Яковенко Д. М. Роль фермерських господарств у регіональному розвитку сільського господарства. Студентські наукові читання – 2021: Матеріали Міжфакультетської студентської науково-практичної конференції «Студентські наукові читання – 2021» за результатами I

- туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт. у 2 томах. Т. 2. Житомир: Поліський національний університет, 2021. С. 103-108.
- 22.Яковенко Д. М. Удосконалення організаційно-економічних чинників розвитку фермерських господарств. Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць у 2 ч. Ч. 2. Житомир: Поліський національний університет, 2021. С. 195-199.
- 23.Яковенко Д.М. Сутність економічного розвитку фермерських господарств. Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 23 червня 2021 року. Житомир : Поліський національний університет, 2021. С. 476-480.

ДОДАТКИ

Додаток А
Показники оцінки економічного стану
підприємства

Показники ОЕСП	Роль показника в ОЕСП	Алгоритм розрахунку показника
1. Оцінки прибутковості (ОП)		
Рентабельність активів (P_a)	Характеризує ефективність використання всього наявного майна підприємства	$P_a = \text{Чистий прибуток} / \text{Активи}$
1.2. Рентабельність власного капіталу ($P_{в.к.}$)	Відображає ефективність використання активів, створених за рахунок власних коштів	$P_{в.к.} = \text{Чистий прибуток} / \text{Власний капітал}$
2. Оцінки платоспроможності		
2.1. Коефіцієнт поточної ліквідності (K_n)	Визначається рівень платоспроможності підприємства	$K_n = \text{Оборотні активи} / \text{Короткострокові пасиви}$
2.2. Коефіцієнт термінової ліквідності (K_m)	Показує можливість/неможливість своєчасної оплати боргів	$K_m = (\text{Грошові кошти} + \text{поточні фінансові інвестиції} + \text{дебіторська заборгованість}) / \text{Поточні зобов'язання}$
2.3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (K_L)	Показує якісний склад засобів, котрі є джерелами покриття поточних зобов'язань	$K_L = \text{Грошові засоби та швидкоореалізовані ЦП} / \text{Поточні зобов'язання}$
3. Оцінки фінансової стійкості підприємства (ОФСП)		
3.1. Коефіцієнт автономії (K_A)	Характеризує незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування	$K_A = \text{Власні засоби підприємства} / \text{Майно підприємства}$
3.2. Коефіцієнт маневреності власного капіталу ($K_{м.вл.к.}$)	Показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності.	$K_{м.вл.к.} = \text{Власні оборотні кошти} / \text{Власний капітал}$
4. Оцінки стану і ефективності використання основних фондів та витрат		
4.1. Фондовіддача (Φ_v)	Характеризує ефективність використання основних виробничих фондів	$\Phi_v = \text{Обсяг випуску продукції} / \text{Середньорічна вартість основних виробничих фондів}$
4.2. Фондоозброєність ($\Phi_{оз}$)	Показує величину основних засобів на одного середньооблікового працівника	$\Phi_{оз} = \text{Середня вартість основних засобів} / \text{Середньооблікова чисельність працівників}$
4.3. Придатність основних фондів ($K_{пр.д.}$)	Відображає частину основних засобів, придатних до експлуатації в процесі господарської діяльності	$K_{пр.д.} = 1 - (\text{Сума амортизаційних відрахувань} / \text{Первісна вартість основних засобів})$
4.4. Оновлення основних фондів ($K_{он.}$)	Показує частку нових основних засобів у їх загальній вартості	$K_{он.} = \text{Вартість основних засобів} / \text{Вартість основних засобів на кінець року}$
4.5. Витрати на одиницю продукції (B)	Відображає ефективність витрат при випуску продукції	$B = \text{Валові витрати} / \text{Обсяг випуску продукції}$
6. Оцінки ділової активності (ОДА)		

6.1. Оборотність активів (<i>Oa</i>)	Показує кількість оборотів активів підприємства за певний період	$Oa = \text{Виручка від реалізації продукції} / \text{активи}$
6.2. Оборотність оборотного капіталу (<i>Oo.к.</i>)	Показує кількість оборотів оборотного капіталу підприємства за певний період	$Oo.к. = \text{Виручка від реалізації продукції} / \text{Підсумок I та II розділів активу балансу}$
6.3. Оборотність готової продукції (<i>Og.пр.</i>)	Показує кількість оборотів готової продукції підприємства за певний період	$Og.пр. = \text{Виручка від реалізації продукції} / \text{Вартість запасів}$
6.4. Оборотність дебіторської заборгованості (<i>Od.з.</i>)	Показує кількість оборотів дебіторської заборгованості підприємства за певний період	$Od.з. = \text{Виручка від реалізації продукції} / \text{Дебіторська заборгованість}$
6.5. Оборотність кредиторської заборгованості (<i>Ok.з.</i>)	Показує кількість оборотів кредиторської заборгованості підприємства за певний період	$Ok.з. = \text{Виручка від реалізації продукції} / \text{Кредиторська заборгованість}$
6.6. Оборотність власного капіталу (<i>Oв.к.</i>)	Показує кількість оборотів власного капіталу підприємства за певний період	$Oв.к. = \text{Виручка від реалізації продукції} / \text{Власний капітал}$

Продовження таблиці 1

7. Оцінки персоналу (<i>OП</i>)		
7.1. Плинності персоналу (<i>ПП</i>)	Характеризує, як часто змінюється персонал підприємства	$ПП = \text{Кількість звільнених з усіх причин} / \text{Середньооблікова чисельність}$
7.2. Рівень дисципліни (<i>РД</i>)	Показує частку відсутності працівника на робочому місці в загальній кількості	$РД = \text{Неявка на роботу} / \text{Усього відпрацьовано}$
8. Оцінка інвестиційного-інноваційного стану підприємства (<i>OІІСІ</i>)		
8.1. Індекс дохідності (<i>PI</i>)	Характеризує ефективність інвестицій	$PI = \text{сума грошового потоку, приведена до теперішньої вартості} / \text{сума інвестиційних коштів}$
8.2. Період окупності (<i>PP</i>)	Показує, за який період вкладені кошти повернуться до інвестора	$PP = \text{сума інвестиційних коштів} / \text{середня сума грошового потоку в теперішній вартості в конкретному періоді}$
8.3. Приріст обсягу виготовленої продукції	Показує зміну обсягу виготовленої продукції до і після нововведень	$Qв.пр. = ((\text{кількість звільнених працівників за рахунок нововведень} * \text{продуктивність праці}) / \text{обсяг виготовленої продукції}) * 100\%$
8.4. Частка економії від запровадження технічних та організаційних новин у загальних витратах на виробництво продукції	Частка економії від запровадження технічних та організаційних новин у загальних витратах на виробництво продукції	$eгТОН = ((\text{кількість звільнених працівників за рахунок нововведень} * \text{середня заробітна плата одного працівника}) / (\text{обсяг виготовленої продукції} - \text{загальна сума прибутку у тому ж році})) * 100\%$

Додаток Б
Частка фермерських господарств у показниках розвитку сільського господарства Житомирської області, %

Показник	Роки			2020 р. до 2018р., в.п.
	2018	2019	2020	
Площа сільськогосподарських угідь	4,6	5,0	5,2	1,5
Виробництво продукції сільського господарства (у постійних цінах 2016 р.)	5,3	4,8	5,4	0,1
Виробництво продукції рослинництва:				
зернові та зернобобові	7,9	10,1	10,3	2,0
цукрові буряки	43,6	43,0	30,4	-0,9
картопля	0,4	0,3	0,3	0
овочі	2,2	2,0	2,0	0,6
плоди та ягоди	4,2	0,8	2,0	1,7
Виробництво продукції тваринництва:				
м'ясо	2,4	3,6	2,9	2,1
молоко	0,7	0,8	0,8	0,3
яйця	0,1	0,1	0,2	0,1
Поголів'я тварин:				
велика рогата худоба	3,4	4,4	4,2	3,2
корови	1,3	1,6	1,8	1,1
свині	1,0	0,7	0,8	-0,5
вівці та кози	11,1	10,7	10,3	8,3
коні	0,9	1,0	1,1	0,5
Первісна вартість основних засобів	5,6	10,9	12,6	5,9

Усього енергетичних потужностей, к.с.	15,9	23,2	...	6,1
---------------------------------------	------	------	-----	-----

Додаток Б1

SWOT-аналіз діяльності фермерських господарств Житомирської області

Сильні сторони:	Слабкі сторони:
Забезпечення трудовими ресурсами Розширений асортимент продукції Рентабельне виробництво Достатня сировинна база Сприятливі природно-кліматичні умови Невисокий рівень конкуренції	Недостатній рівень матеріально-технічної бази Малоземельність Не розвинута маркетингова політика Негативні демографічні зміни Дороговизна кредитних ресурсів
Можливості:	Загрози:
Підвищення рівня інвестиційної діяльності Об'єднання фермерських господарств у кооперативи Удосконалення форм обліку залежно від спеціалізації, структури виробництва, збуту продукції Формування фінансового та кредитного обслуговування	Відсутність програм стратегій розвитку фермерських господарств в умовах ринку Недосконалість оподаткування та довгострокового кредитування Недостатньо коштів для погашення кредитів та кредиторської заборгованості

Додаток Б2

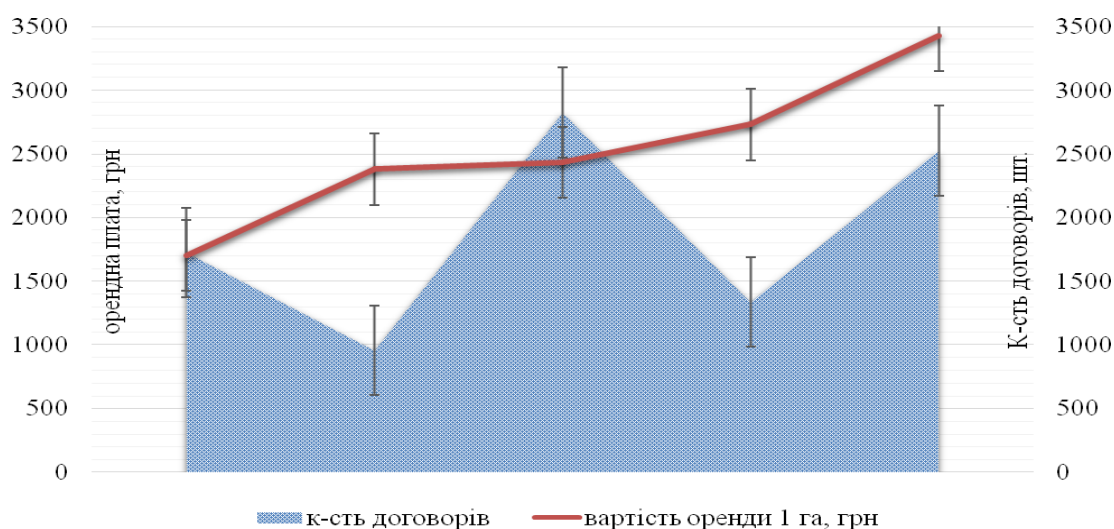

Рис. Співвідношення кількості договорів та вартості оренди 1 га земельних ресурсів у фермерських господарствах Житомирської

області

Додаток Б3

Динаміка забезпечення працівниками господарств Житомирської області

Показник	Роки						
	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2018 р. до 2010 р., %
Фермерські господарства							
Кількість працівників, осіб	1135	855	940	934			82,3
Кількість працівників на 100 га сільськогосподарських угідь, осіб	4,83	3,02	3,32	3,22	66,7
Кількість працівників на одне підприємство, осіб	2,02	1,55	1,71	1,84	91,1
Навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника, га	20,7	33,1	30,1	31,0	149,8
Сільськогосподарські підприємства							
Кількість працівників, тис. осіб	4,2	6,2	3,7	7,2	171,4
Кількість працівників на 100 га сільськогосподарських угідь, осіб	4,19	4,39	2,31	3,40	81,1
Кількість працівників на одне господарство, осіб	19,91	28,70	17,45	28,51	143,2
Навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника, га	23,8	22,8	43,2	29,4	123,5

Додаток Б4

Посівні площі сільськогосподарських культур за всіма категоріями господарств Житомирської області за 2020 р.

Сільськогосподарські культури	Фермерські господарства		Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення		Усі категорії господарств	
	га	%	га	%	га	%	га	%
Культури зернові та зернобобові	14975	9,3	77950	48,4	68262	42,3	161187	100
Буряк цукровий фабричний	-	24,2	760	65,8	115	10,0	1155	100
Картопля	147	0,2	17	0,1	58880	99,7	59044	100
Культури овочеві	142	1,4	37	0,4	9866	98,2	10045	100

Культури плодови та ягідні	587	6,5	809	9,0	7627	84,5	9023	100
Разом	46131	6,7	79573	33,1	144750	60,2	240454	100

Додаток Б5

Виробництво сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах за 2010-2018 рр., тис.т по Україні

Показник	Роки						2020 р. до 2010 р., %, рази
	2010	2015	2017	2018	2019	2020	
Фермерські господарства							
Культури зернові та зернобобові	4702,5	7650,2	8686,4	10104,9	11489,7	9649,1	205,2
Буряк цукровий фабричний	1154,7	618,9	1105,0	961,2	459,7	422,5	36,6
Соняшник	1208,5	2167,0	2365,3	2811,6	3098,9	2465,4	204,2
Картопля	161,3	126,0	107,4	116,0	94,0	113,2	70,2
Культури овочеві	211,9	282,5	272,1	253,0	293,9	291,2	137,4
Культури плодови та ягідні	37,0	68,3	75,5	135,2	99,8	90,8	245,4
Сільськогосподарські підприємства							
Культури зернові та зернобобові	29779,3	46506,6	47905,1	56096,2	59982,1	51718,0	173,7
Буряк цукровий фабричний	12663,4	9553,8	14227,2	13316,6	9658,3	8627,1	68,1
Соняшник	5585,6	9549,2	10596,7	12193,6	13088,6	11492,9	205,8
Картопля	482,5	456,0	429,4	416,4	373,4	398,1	82,5
Культури овочеві	964,6	1281,7	1343,9	1357,1	1420,9	1491,1	154,6
Культури плодови та ягідні	286,8	411,7	333,8	556,6	351,1	340,5	118,7
Господарства населення							
Культури зернові та зернобобові	9491,6	13619,2	14011,6	13960,3	15161,1	13215,4	139,2
Буряк цукровий фабричний	1085,8	777,0	654,4	651,1	546,2	523,1	48,2
Соняшник	1185,9	1631,9	1638,8	1971,6	2165,5	1617,5	136,4
Картопля	18222,3	20383,3	21778,8	22087,6	19895,8	20439,9	112,2
Культури овочеві	7157,8	7932,3	7942,4	8083,1	8266,7	8161,7	114,0
Культури плодови та ягідні	1459,7	1741,1	1714,2	2014,7	1767,8	1683,4	115,2
Всі категорії господарств							
Культури зернові та зернобобові	39270,9	60125,8	61916,7	70056,5	75143,2	64933,4	165,3

Буряк цукровий фабричний	13749,2	10330,8	14881,6	13967,7	10204,5	9150,2	66,6
Соняшник	6771,5	11181,1	12235,5	14165,2	15254,1	13110,4	193,6
Картопля	18704,8	20839,3	22208,2	22504,0	20269,2	20838,0	111,4
Культури овочеві	8122,4	9214,0	9286,3	9440,2	9687,6	9652,8	118,8
Культури плодови та ягідні	1746,5	2152,8	2048,0	2571,3	2118,9	2023,9	115,9

Додаток Б6

Урожайність сільськогосподарських культур за категоріями підприємств Житомирської області, ц/га

Показник	Роки						2020 р. до 2010 р., %, рази
	2010	2014	2015	2018	2019	2020	
Фермерські господарства							
Урожайність: зернових	23,3	47,9	46,3	54,4	58,9	48,2	2,1 рази
цукрових буряків	223,4	793,8	731,9	631,2	419,7	382,6	1,7 рази
Соняшник				20,9	27,5	23,8	-
картоплі	134,7	239,9	180,7	208,3	174,8	166,6	123,7
овочів	134,5	264,4	244,4	235,6	231,5	204,2	151,8
плодів та ягід	6,5	42,2	32,4	36,8	37,3	36,9	5,7 рази
Сільськогосподарські підприємства (включаючи фермерські господарства)							
Урожайність: зернових	28,1	56,5	49,1	58,6	59,8	55,2	196,4
цукрових буряків	213,6	568,2	633,3	684,7	807,2	604,6	2,8 рази
картоплі	115,6	228,4	174,3	191,0	208,1	177,5	153,5
овочів	368,9	397,5	393,7	308,6	372,6	348,4	94,4
плодів та ягід	15,8	25,1	28,8	30,0	29,0	52,5	3,2 рази
Господарства населення							
Урожайність: зернових	30,2	37,7	40,3	42,0	43,1	43,0	142,38
цукрових буряків	242,5	300	290,8	286,0	300,0	305,0	125,8
картоплі	126,6	153	158,4	164,0	169,0	171,0	135,1
овочів	121,3	152	157,1	161,0	167,2	172,0	141,8

плодів та ягід	53,0	55,3	61,4	63,8	67,2	78,5	148,1
Усі категорії господарств							
Урожайність: зернових	29,2	48,4	45,1	51,0	51,9	50,0	1,7 рази
цукрових буряків	218,2	521,0	515,7	617,9	731,1	574,7	2,6 рази
картоплі	126,6	153,4	158,5	164,1	169,1	171,0	135,1
овочів	126,2	158,6	162,7	164,8	171,1	175,5	139,1
плодів та ягід	45,2	49,6	55,3	57,7	60,1	74,6	165,04

Додаток Б7

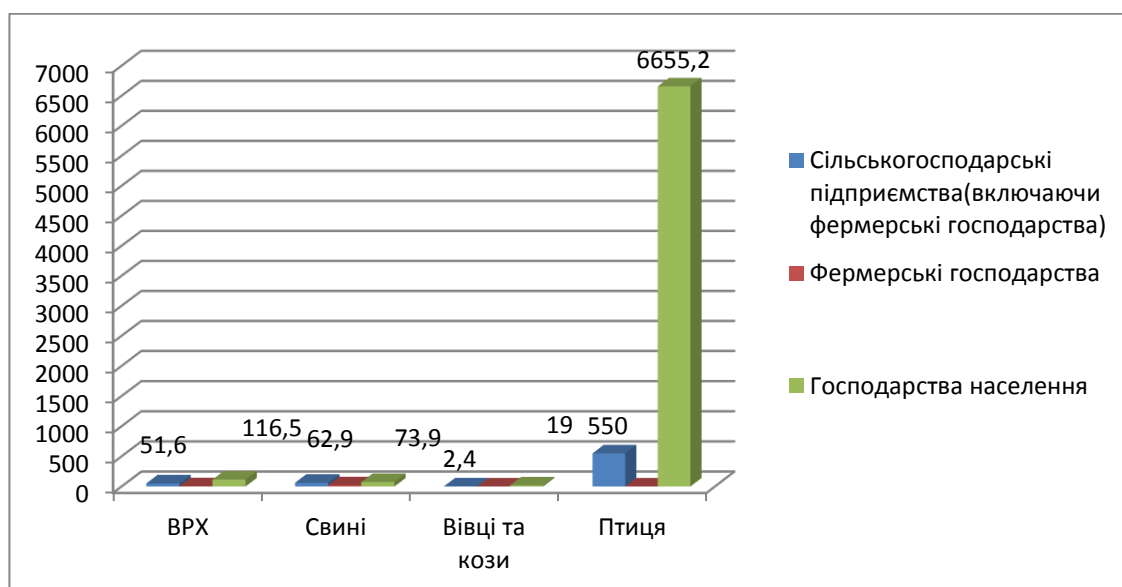

Рис. Кількість поголів'я за категоріями господарств за 2020 р.

Додаток Б8
Продуктивність молочного стада за категоріями господарств
Житомирської області

Показник	Роки						2020 р. до 2010 р., %
	2010	2015	2017	2018	2019	2020	
Фермерські господарства							
Середній річний удій молока від однієї корови	3375	3973	4288	4945	5227	4241	125,7
Сільськогосподарські підприємства (включаючи фермерські господарства)							
Середній річний удій молока від однієї корови	3526	4579	4899	5087	4620	4958	140,6
Господарства населення							
Середній річний удій молока від однієї корови	3650	4038	4336	4597	4606	4791	131,3
Усі категорії господарств							
Середній річний удій молока від однієї корови	3647	4054	4354	4609	4630	4798	131,6

Додаток Б9

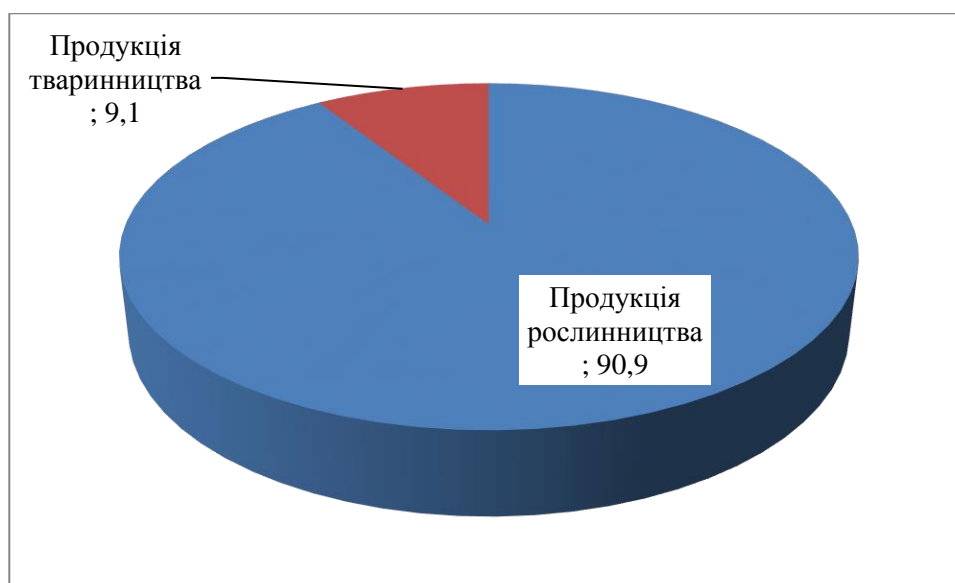

Рис. Структура виробництва продукції фермерськими господарствами
Житомирської області

Додаток Б10
Рентабельність сільськогосподарських видів продукції у
фермерських господарствах України

	2012 р.	2013 р.	2015 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2012 р., +, - %
Культури зернові та зернобобові	19,5	9,3	38,6	27,9	26,1	14,5	23,8	4,3
Соняшник	45,4	35,7	71,5	41,2	30,3	24,7	37,3	-8,1
Буряк цукровий фабричний	14,2	8,2	16,1	20,0	-2,0	-4,8	-11,7	-25,9
Культури овочеві	11,7	22,1	43,8	19,5	7,6	17,8	7,7	-4,0
Картопля	-4,2	23,0	21,5	28,9	28,0	50,3	29,5	33,7
Культури плодові та ягідні	8,6	22,7	66,2	36,1	22,6	38,6	41,5	32,9
Виноград	62,9	33,4	38,2	51,3	17,8	0,9	-8,6	-54,3
Молоко	4,9	21,4	20,5	25,9	18,0	20,1	22,5	17,6
Велика рогата худоба на м'ясо	-7,1	-13,7	3,3	-2,1	-6,4	-14,6	-9,5	-2,4
Свині на м'ясо	-2,5	-5,0	2,4	-6,7	1,1	1,4	1,8	4,3
Вівці та кози на м'ясо	-13,7	-2,6	-2,9	-15,1	-3,7	-32,5	-21,2	-7,5
Птиця на м'ясо	13,4	3,4	10,2	3,5	6,8	13,2	10,7	-2,7
Яйця птиці свійської	-	-	-	14,1	9,3	-9,8	-0,7	-

Додаток Б11

Рентабельність продукції рослинництва у підприємствах України і Житомирської області за 2020 р.

	Культури зернові та зерно-бобові	Соняшник	Буряк цукровий фабричний	Культури овочеві	Картопля	Культури плодові та ягідні	Виноград
Фермерські господарства							
Україна	23,8	37,3	-11,7	7,7	29,5	41,5	-8,6
Житомирська область	20,2	58,3	-4,8	-48,6	-6,3	116,0	-
Сільськогосподарські підприємства							
Україна	20,0	39,4	-13,5	8,0	11,0	19,0	-16,2
Житомирська область	12,3	50,4	-68,5	8,9	4,0	92,8	-

Додаток Б12

Рентабельність продукції тваринництва у підприємствах України і Житомирської області за 2020 р.

	Молоко	Велика рогата худоба на м'ясо	Свині на м'ясо	Вівці та кози на м'ясо	Птиця на м'ясо	Яйця птиці свійської
Фермерські господарства						
Україна	22,5	-9,5	1,8	-21,2	10,7	-0,7
Житомирська область	12,1	-30,6	2,4	-53,3	-	-
Сільськогосподарські підприємства						
Україна	20,4	-24,2	2,6	-39,4	-0,2	-19,2
Житомирська область	17,6	-19,5	-11,8	-79,8	-3,6	-

Додаток Б13
Стан та забезпечення основними засобами фермерських господарств і сільськогосподарські підприємств Житомирської області

Показник	Роки						
	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2020 р. до 2010 р., %, рази
Первісна вартість основних засобів на кінець звітного періоду, млн. грн.	...	168,9	221,5	311,9	412,3	700,4	4,1 рази
Первісна вартість основних засобів з розрахунку, тис. грн. на:	...	301,1	402,7	615,2	799,0	1319,0	4,4 рази
– одне господарство	...	301,1	402,7	615,2	799,0	1319,0	4,4 рази
– 100 га сільськогосподарських угідь	...	596,8	782,7	1075,5	1296,5	2122,4	3,6 рази
– 1 працівника	...	197,5	235,6	333,9	1,7 рази**
Коефіцієнт зносу основних засобів	...	0,299	0,308	0,295	0,319	0,257	-0,042
Коефіцієнт придатності основних засобів	...	0,701	0,692	0,705	0,681	0,743	+0,042

Додаток Б14

Забезпечення технічними засобами фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств Житомирської області, шт.

Вид технічних засобів	2010 р.		2020 р.		2020 р. до 2010 р., %, рази	
	фермерські господарства	сільськогосподарські підприємства	фермерські господарства	сільськогосподарські підприємства	фермерські господарства	сільськогосподарські підприємства
На 10 господарств: – трактори	5,4	6,5	6,8	5,7	125,9	87,6
– зернозбиральні комбайни	1,9	1,7	1,6	1,1	84,2	64,7
– кормозбиральні комбайни	0,1	0,3	0,1	0,2	100,0	66,7

– автомобілі вантажні та вантажно-пасажирські	2,3	4,7	2,6	3,4	113,0	72,3
– причепи тракторні	2,6	3,2	2,7	2,2	103,8	68,8
– плуги	2,0	2,0	3,0	2,0	150,0	100,0
– культиватори	1,7	1,9	3,0	2,2	176,4	115,8
– борони	3,9	3,8	4,0	3,3	102,6	86,8
– сівалки	2,5	2,5	2,9	2,3	116,0	92,0
– розкидачі гною та добрив	0,6	1,0	1,2	1,2	2 рази	120,0
– картоплесаджалки	0,3	0,2	0,4	0,2	133,0	100,0
– доїльні установки та апарати	0,17	0,4	0,32	0,54	188,2	135,0
Трактори на 100 га угідь, од.	1,3	1,4	1,1	5,9	84,6	4,2 рази
Усього енергетичних потужностей, к.с. на: – 100 га угідь	302,4	414,2	276,9	199,0	91,6	48,0
– одного працівника	64,6	78,2	...	64,4	...	82,4

Додаток Б15

Обсяги і структура інвестування коштів фермерськими господарствами Житомирської області, тис. грн.*

Показник	Інвестовано коштів				
	загальна сума	%	середнє значення	максимальне значення	мінімальне значення
Будівництво виробничих приміщень	51390,93	39,60	6833,90	23000,00	691,00
Придбання техніки	77575,94	59,78	3751,25	12352,00	12,80
Інші	812,16	0,62	36,00	200,00	90,00
Загальна сума	129779,03	100,00	6275,58	31200,00	12,80

Додаток В

Матриця коефіцієнтів регресії

	y	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄
y	*	0,4634	0,6420	0,4764	0,5350
x ₁		*	0,2449	0,4470	0,7229
x ₂			*	0,5850	0,6703
x ₃				*	0,6469
x ₄					*

Додаток В2

Результати багатфакторного кореляційно-регресійного аналізу

1. Коефіцієнт регресії, a _i	2. Середня помилка коефіцієнта регресії, G	3. Середнє квадратичне відхилення, b
a ₀ =3582,5	μa ₀ =5,7031	βγ=5,9954
a ₄ =0,4855	μa ₄ =1,1189	βx ₄ =4,5888
a ₃ =0,0427	μa ₃ =0,4349	βx ₃ =7,3788
a ₂ =0,2788	μa ₂ =0,2372	βx ₂ =15,7153
a ₁ =0,2027	μa ₁ =0,2464	βx ₁ =1
4. Парний коефіцієнт кореляції R _{yx}	5. β – коефіцієнт,	6. Коефіцієнт еластичності, E _i
r _{yx4} =0,5350	β ₄ =-0,3716	E ₄ =-0,1938
r _{yx3} =0,4764	β ₃ = 0,0526	E ₃ =0,0412
r _{yx2} =0,6420	β ₂ = 0,7307	E ₂ =0,4076
r _{yx1} =0,4634	β ₁ =0,5296	E ₁ =0,3180
7. Загальний коефіцієнт кореляції, R	9. Загальний коефіцієнт детермінації, R ²	
R = 0,8812	R ² = 0,6112	

Додаток В3

Розкладання загального об'єму варіації за факторами

№ п.п.	Фактори	Парні коефіцієнти кореляції, R_{yx}	β - коефіцієнти	Добуток, % $r_{yx_i} \cdot \beta_i \cdot 100\%$
1	x_1 – середній розмір земельних ресурсів на одне фермерське господарство, га	0,6112	0,5296	36,12
2	x_2 – сума інвестиційних ресурсів на 1 га с.-г. угідь, грн	0,7305	0,7307	0,4250
3	x_3 – рівень продуктивності праці у фермерських господарствах, грн	0,5894	0,0526	1,89
4	x_4 – середньорічна оплата праці працівників, грн	0,4889	-0,3716	21,14
Разом	-	-	-	61,12